

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ПРОБЛЕМИ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць
Випуск 22

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
15 січня 2007 р.
Серія КВ № 12201-1085Р

Харків 2017

Корчинська І.В., Кучеренко С.М., Максимов А.В. Сучасні підходи до психологічного забезпечення службової підготовки рятувальників ДСНС України до діяльності у екстремальних умовах	150
Лефтеров В.О., Немерцева Д.О. Соціальні та психологічні аспекти постпенітенціарної адаптації колишніх ув'язнених.....	158
Лучникова О.П., Кучеренко С.М. Особливості формування професійного наміру майбутнього спеціаліста до діяльності в екстремальних умовах.....	168
Миронець С.М. Формування психологічної сумісності фахівців міжнародних гумантарних місій	175
Назаров О.О., Кучеренко С.М., Кучеренко Н.С. Розробка комплексної програми психологічного забезпечення підготовки майбутніх офіцерів технічного профілю	185
Олефір В.О. Взаємодія когнітивних ресурсів у прогностиці надійності дій рятувальників	195
Онїщенко Н.В., Тімченко О.В. Особливості ставлення рятувальників – учасників антитерористичної операції до ключових смислоутворюючих категорій життєдіяльності	205
Приходько І.І. Сучасна система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю в Україні.....	214
Сафін О.Д., Гуртовенко Н.В. Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми психологічної готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації	227
Світлична Н.О., Іванова Ю.М. Вплив тривожності на ефективність учбової діяльності курсантів та студентів НУЦЗУ	238
Скориніна-Погрїбна О.В., Волошина О.В. Індивідуальні батьківські приписання чи заборони у молоді: їх структура і зміст.....	248
Скориніна-Погрїбна О.В., Калмикова М.В. Методика формування професійної готовності психолога до діяльності в особливих умовах.....	256
Стулій Т.М., Афанасьєва Н.Є., Хмиров І.М. Конструювання самоідентичності особистості в процесі наративної психологічної допомоги	262

Потребує подальшого вивчення розробка алгоритму організації та проведення психологічної роботи з фахівцями Служби порятунку після виконання ними професійних завдань в умовах надзвичайної ситуації військового походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика: Учебник для вузов. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 384 с.
2. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психодіагностике. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. 528 с.
3. Головей Л. А., Рыбалко Е. Ф. Практикум по возрастной психологии. Санкт-Петербург: Речь, 2002. 694 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Burlachuk L. F. Psihodiagnostika: Uchebnik dlja vuzov. 2-e izd. Sankt-Peterburg: Piter, 2009. 384 s.
2. Burlachuk L. F., Morozov S. M. Slovar'-spravochnik po psihodiagnostike. Sankt-Peterburg: Piter Kom, 1999. 528 s.
3. Golovej L. A., Rybalko E. F. Praktikum po vozrastnoj psihologii. Sankt-Peterburg: Rech', 2002. 694 s.

УДК 159.9 – 057.36 (477)

Приходько І.І., д. психол. наук, професор, начальник науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України, e-mail: prikhodko1966@ukr.net

СУЧАСНА СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ

Проаналізовано генезис вітчизняних наукових досліджень проблеми психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю. Визначено та обґрунтовано загальні структурні елементи сучасної системи психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю: нормативно-правове забезпечення психологічної роботи з персоналом у звичайних та екстремальних умовах; професійна орієнтація кандидатів для вибору екстремального виду діяльності; професійний психологічний відбір кандидатів для здійснення екстремального виду діяльності; психологічний супровід професійної діяльності фахівців екстремального профілю. Розглянуто основні складові психологічного супроводу професійної діяльності фахівців екстремального профілю, до яких відносяться: психологічна підготовка фахівців для здійснення професійної діяльності у звичайних та екстремальних умовах; цілеспрямований психологічний підбір фахівців для конкретної професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна

допомога та підтримка фахівців під час виконання професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна діагностика особистості для виявлення можливих ознак негативних психічних реакцій та станів після завершення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та психологічна реабілітація фахівців, які цього потребують, після завершення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна експертиза осіб, які цього потребують, для подальшого здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічний моніторинг фахівців, які здійснювали професійну діяльність в екстремальних умовах, та виявлення осіб з ознаками ПТСР та інших психічних розладів.

Ключові слова: екстремальна діяльність, психологічне забезпечення, професійний психологічний відбір, психологічний супровід, психологічна допомога.

Проанализирован генезис отечественных научных исследований проблемы психологического обеспечения профессиональной деятельности специалистов экстремального профиля. Определены и обоснованы общие структурные элементы современной системы психологического обеспечения профессиональной деятельности специалистов экстремального профиля: нормативно-правовое обеспечение психологической работы с персоналом в обычных и экстремальных условиях; профессиональная ориентация кандидатов для выбора экстремального вида деятельности; профессиональный психологический отбор кандидатов для осуществления экстремального вида деятельности; психологическое сопровождение профессиональной деятельности специалистов экстремального профиля. Рассмотрены основные составляющие психологического сопровождения профессиональной деятельности специалистов экстремального профиля, к которым относятся: психологическая подготовка специалистов для осуществления профессиональной деятельности в обычных и экстремальных условиях; целенаправленный психологический подбор специалистов для конкретной профессиональной деятельности в экстремальных условиях; психологическая помощь и поддержка специалистов во время выполнения профессиональной деятельности в экстремальных условиях; психологическая диагностика личности для выявления возможных признаков негативных психических реакций и состояний после завершения профессиональной деятельности в экстремальных условиях; психологическая помощь и психологическая реабилитация для специалистов, которым это необходимо, после завершения профессиональной деятельности в экстремальных условиях; психологическая экспертиза лиц, которым она необходима, для дальнейшего выполнения профессиональной деятельности в экстремальных условиях; психологический мониторинг специалистов, осуществлявших профессиональную деятельность в экстремальных условиях, и определения лиц с признаками ПТСР и других психических расстройств.

Ключевые слова: экстремальная деятельность, психологическое обеспечение, профессиональный психологический отбор, психологическое сопровождение, психологическая помощь.

Постановка наукової проблеми. Проблема прогнозування поведінки людей в екстремальних умовах діяльності, а також оцінка вірогідності збереження їх психічного здоров'я та працездатності після впливу стресових подій завжди була у центрі уваги досліджень науковців та практичних психологів [1-5]. Особливе місце серед екстремальних ситуацій займають локальні військові конфлікти, до яких можна віднести останні події на Донбасі. Військовослужбовці Збройних Сил України

(ЗСУ), Національної гвардії України (НГУ), Державної прикордонної служби України (ДПСУ), Служби безпеки України (СБУ), співробітники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), поліцейські щоденно виконують службово-бойові завдання (СБЗ) на території проведення антитерористичної операції, яка розпочалася у квітні 2014 року та проходить в окремих районах Донецької та Луганської областей нашої держави. Ця діяльність проходить в екстремальних умовах, вона відрізняється від інших видів професійної діяльності постійним нервово-психічним напруженням, фізичними перевантаженнями, високим ризиком для життя та здоров'я особового складу. Невідповідність між складними професійними завданнями та здатністю особистості з ними впоратися призводить до професійного стресу (дистресу) та різних розладів адаптації як під час виконання СБЗ, так і після їх завершення.

Вищевикладені особливості психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю вимагають використання сучасних науковообґрунтованих підходів до їх розроблення та практичного впровадження. Особливе місце в цій роботі належить вдосконаленню заходів психологічної підготовки особового складу та їх готовності до бойових дій, визначенню критеріїв психологічної безпеки особистості, стресостійкості та надійності персоналу екстремальних видів діяльності до виконання службово-бойових завдань, пов'язаних з реальною вітальною загрозою. На сьогоднішній день найактуальнішими питаннями є розроблення дієвих заходів психологічної допомоги та реабілітації фахівців екстремального профілю для профілактики виникнення девіантної поведінки (алкоголізації та наркотизації), посттравматичних стресових розладів (ПТСР), порушень соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. Це лише невелика частка багатьох проблемних питань, які стосуються психологічного забезпечення діяльності представників ризиконебезпечних професій, які вимагають першочергового вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив виявити, що активні дослідження різних аспектів проблеми психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремальних професій стали з'являтися, в основному, у 60-х роках ХХ століття у зв'язку з активним розвитком авіаційної і космічної реактивної техніки, ракетних військ стратегічного призначення у зв'язку зі значним підвищенням ролі людини як суб'єкта праці у досягненні високої ефективності та якості діяльності [1]. У зв'язку з цим, були сформовані наступні основні напрями розвитку психології екстремальної діяльності: психофізіологічний, системотехнічний, експлуатаційний та психолого-педагогічний.

У результаті проведення психофізіологічних досліджень було визначено індивідуально-психологічні особливості та властивості людини,

які мали найважливіше значення у забезпеченні працездатності фахівців екстремального профілю. Так, досліджувалися процеси психічної регуляції діяльності (В.О. Бодров, Б.Ф. Ломов, В.Ф. Рубахін, В.Д. Шадріков та ін.), функціональні стани людини, методи їх контролю та управління (П.К. Анохін, Ф.Д. Горбов, Г.М. Зараковський, А.Б. Леонова та ін.), залежність працеспроможності від рівня функціональних резервів (Л.П. Гримак, Г.С. Нікіфоров, Л.Д. Чайнова та ін.), визначення впливу індивідуально-психологічних особливостей на ефективність та якість професійної діяльності (В.А. Барабаншиков, О.М. Іванова, О.О. Крилов, В.Д. Шадріков та ін.), механізми адаптації до умов діяльності (А.Г. Маклаков, В.А. Пухов та ін.), саморегуляція функціональних станів (Л.Г. Дикая, В.В. Семикін, В.І. Щедров та ін.) та ін.

Системотехнічний напрям досліджень був пов'язаний з вивченням інженерно-психологічних питань у системі «людина-техніка», яке складалося з обґрунтування інженерно-психологічної побудови різних систем (Б.Ф. Ломов, О.О. Крилов, А.І. Нафтульєв та ін.), розробки принципів проектування діяльності оператора з урахуванням психологічних особливостей забезпечення надійності (Г.В. Суходольський, М.К. Тутушкіна), створення методів інженерно-психологічної експертизи елементів системи (О.О. Крилов), дослідження ефективності діяльності автоматизації управління (Г.Л. Смолян), вирішення завдань розподілу функцій між оператором та автоматикою (В.Ф. Рубахін), дослідження впливу особливостей компоновки обладнання на забезпечення надійної роботи системи (А.І. Губинський, Н.Д. Завалова), розробка методів та показників якісної та кількісної оцінки надійності (В.Л. Маришук, В.І. Медведєв) та ін.

Експлуатаційний напрям досліджень полягав у проведенні практичного аналізу порушення надійності систем управління (їх походження, прояву та наслідків) та вирішення завдань оптимізації режимів та форм організації праці (В.Ф. Венда), нормування робочого навантаження (Т.П. Зінченко), розробки психологічних рекомендацій по технічній документації (А.В. Карпов), психологічних методів та організації контролю за функціональним станом фахівців (С.П. Бочарова, Ю.Я. Голиков, О.М. Костін та ін.) та ін.

До психолого-педагогічного напрямку відносилися напрацювання зі створення системи психологічного відбору фахівців та комплектування малих груп (В.О. Бодров, В.О. Пономаренко, В.В. Лапа та ін.), обґрунтуванню принципів, форм та методів підготовки, аналізу алгоритмічних основ навчальної підготовки (В.Д. Небиліцин, О.О. Обознов), оптимізації потоків навчальної інформації (Є.В. Хрунов), розробці математичних моделей навчання та тренування, критеріїв рівнів підготовленості (А.І. Галактіонов), обґрунтуванню вимог до адаптивним тренажерам на базі використання ПЕОМ (В.Ф. Венда, Г.Л. Смолян,

О.К. Тихоміров, П.С. Турзін та ін.) та ін.

У вітчизняній науці за останні двадцять років вирішенню проблем психологічного забезпечення професійної діяльності в екстремальних умовах також приділялася значна увага. Зокрема, це були дослідження: психофізіологічного забезпечення працездатності корабельних спеціалістів в екстремальних умовах (М.С. Корольчук, 1997), морально-психологічного стану військ та його оцінки (М.Й. Варій, 1998), акмеологічного аспекту управлінської діяльності військових кадрів (О.Д. Сафін, 1998), теорії і практики психологічної допомоги потерпілим від катастроф (С.І. Яковенко, 1998), професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (ОВС) (В.С. Медведєв, 1999), професійного стресу працівників ОВС (О.В. Тімченко, 2003), конфліктів у діяльності працівників ОВС та шляхи їх подолання (І.В. Ващенко, 2003) теоретико-психологічних засад управління персоналом ОВС (В.І. Барко, 2004), соціально-психологічних основ збереження психічного здоров'я військових (Є.М. Потапчук, 2004), психологічних закономірностей адаптації особистості до особливих умов діяльності (О.Р. Охременко, 2005), соціально-психологічного забезпечення функціонування аеромобільних військових підрозділів в умовах збройних конфліктів (В.В. Стасюк, 2005), психологічного впливу командира на підлеглих у військово-професійній діяльності (О.А. Матеюк, 2006), психологічних аспектів саморегуляції рятувальників (Г.С. Грибенюк, 2007), професійного розвитку фахівців екстремального профілю (В.О. Лефтеров, 2009), психології стресостійкості особистості (В.М. Корольчук, 2009), психології професійного становлення офіцера (В.І. Осьодло, 2013), психологічної безпеки фахівців ризиконебезпечних професій (І.І. Приходько, 2014), морально-психологічного забезпечення миротворчих підрозділів (В.І. Алешенко, 2014), акмеологічних аспектів розвитку правоохоронців (О.І. Кудерміна, 2014), екстреної психологічної допомоги постраждалим в умовах надзвичайної ситуації (Н.В. Оніщенко, 2015) та багато ін. У працях науковців визначено основні принципи, методи, засоби, заходи, технології проведення психологічної роботи з персоналом ризиконебезпечних професій у звичайних та екстремальних умовах.

Мета статті. Визначити та обґрунтувати загальну структуру сучасної системи психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Проведений аналіз наукових досліджень з даної проблеми дозволив сформулювати власне визначення психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю, яке можна представити як систему психодіагностичних, психоформуючих, психопрофілактичних і психокорекційних заходів, спрямованих на вивчення та розвиток у персоналу професійно важливих психо-

логічних якостей, підтримання та відновлення позитивних психічних станів, необхідних для успішного виконання покладених завдань у звичайних та екстремальних умовах, збереження високого рівня психологічної безпеки, запобігання виникненню професійної деформації [5]. У загальному вигляді система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю представлена на рис. 1.

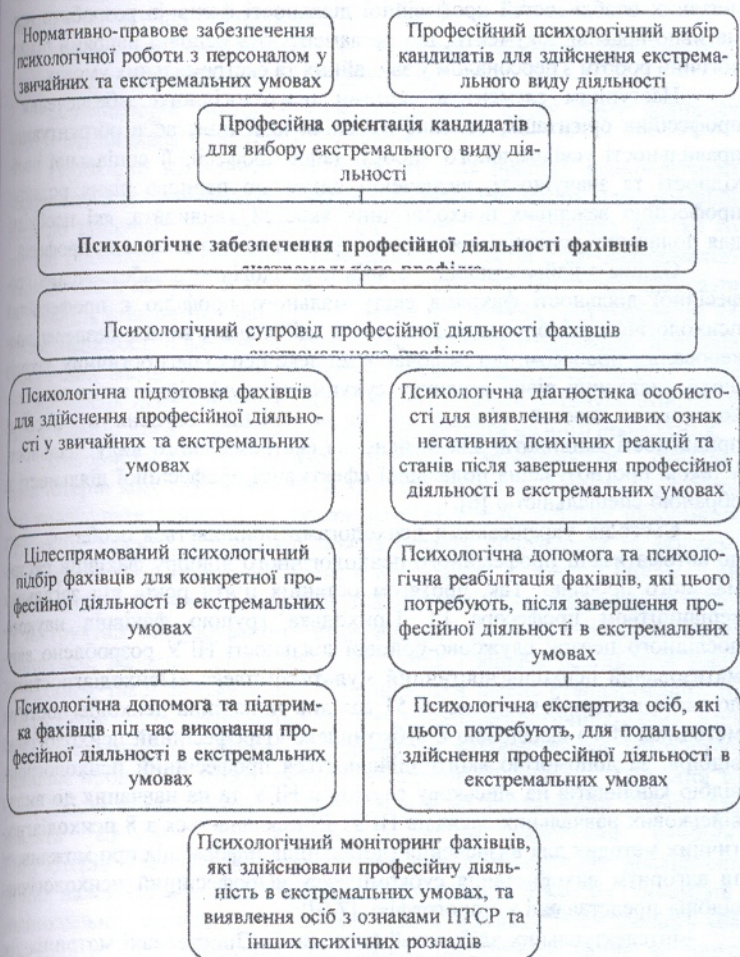

Рис. 1. Система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю

Розробляючи дану систему, спочатку необхідно вивчити існуючі нормативно-правові документи, які регламентують діяльність, та визначити, чи вони відповідають сучасним вимогам, які пред'являються до кандидатів для здійснення обраної професійної діяльності. Отже, головне завдання нормативно-правового забезпечення психологічної роботи з персоналом ризиконебезпечних професій – на підставі визначених психологічних особливостей професійної діяльності фахівців розробити нормативно-правові документи, що регламентують основні напрями психологічної роботи з персоналом у звичайних та екстремальних умовах.

Наступним елементом системи психологічного забезпечення є професійна орієнтація, основне завдання якої полягає в обґрунтуванні правильності усвідомленого вибору даної професії, її соціальної необхідності та значущості, визначенні вимог до певного рівня розвитку професійно важливих психологічних якостей кандидата, які необхідні для подальшої успішної діяльності персоналу екстремальних професій.

Одним з найважливіших етапів психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю є професійний психологічний відбір кандидатів для її здійснення, який є безперервним керованим процесом, що включає комплекс психодіагностичних заходів щодо виявлення рівня розвитку сукупності професійно важливих психологічних якостей особистості та визначення ступеня професійної придатності кандидатів для здійснення екстремального виду діяльності, а також прогнозування подальшої ефективної професійної діяльності за обраною спеціальністю [6].

Сьогодні українськими психологами приділяється особлива увага до автоматизації професійного психологічного відбору фахівців екстремального профілю. Так, протягом останніх п'яти років під загальним керівництвом професора І.І. Приходька групою фахівців науководослідного центру службово-бойової діяльності НГУ розроблено автоматизований психодіагностичний мультикомплекс «Психодіагностика», до якого на даний час входять 51 валідна та надійна психодіагностична методика. Його складовою є субкомплекс «Професійний психологічний відбір», за допомогою якого здійснюється професійний психологічний відбір кандидатів на військову службу в НГУ та на навчання до вищих військових навчальних закладів НГУ. Він складається з 8 психодіагностичних методик для визначення (детальніша інформація про можливості та алгоритм використання субкомплексу «Професійний психологічний відбір» представлені у монографіях [7-9]):

- інтелектуальних здібностей (методика «Прогресивні матриці» Дж. Равена);

- мотивації майбутньої професійної діяльності (закрита анкета вивчення мотивації професійного вибору правоохоронця);

- типу акцентуації особистості (методика К. Леонгарда, Х. Шмішека);
- особливостей темпераменту (методика Б.М. Смирнова);
- особистісного адаптаційного потенціалу (багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність (МЛО-АМ)» А.Г. Маклакова);
- ризик виникнення суїцидальної поведінки (опитувальник суїцидального ризику О.Г. Шмельова);
- структурних особливостей особистості (методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла);
- особливостей настрою, функціонального стану (тест колірного вибору М. Люшера в адаптації Л. Собчик).

Необхідно відзначити, що автоматизація процесу психологічного тестування для проведення професійного психологічного відбору кандидатів до здійснення екстремальної діяльності стала можлива завдяки тому, що більшість професійних психологічних тестів є високоформалізованими, тобто побудованими на основі жорсткої регламентації процедури тестування, стандартній оцінці отриманих результатів, що відповідає вимогам надійності й валідності. При цьому надійність бланкових психодіагностичних методик, що піддавалися автоматизації, зберігається. Отже, автоматизація психологічних тестів, зберігаючи якість результатів тестування, значно знижує матеріальні та часові витрати на його проведення.

Використання у психодіагностиці можливостей сучасних комп'ютерів компактно зберігати, швидко виймати, оперативно і всебічно аналізувати й наочно відображувати експериментальну інформацію спричиняє ефекти, які умовно можна назвати кількісними та якісними [7]. Перший тип кількісних ефектів пов'язаний, головним чином, з автоматизацією рутинних операцій традиційної психодіагностики таких, як інструктаж випробуваного, пред'явлення стимулів і реєстрації його відповідей, ведення протоколу, розрахунок і видача результатів тощо. За рахунок такої автоматизації підвищуються рівень стандартизації, точність і швидкість одержання вихідних психодіагностичних даних. Крім того, оперативність обробки інформації з використанням комп'ютеру дозволяє проводити масові психодіагностичні обстеження у стислий термін. Якісні ефекти також можна поділити на дві категорії. Першу становлять ефекти, що забезпечуються можливостями сучасних комп'ютерів реалізовувати нові види психодіагностичних досліджень: до них належать можливості генерувати нові види стимулів (динамічні і полімодальні), по-новому організовувати стимульну послідовність (наприклад, так зване адаптивне тестування), реєструвати раніше не допустимі параметри реакцій випробуваних, оформляти психодіагностичні методики у вигляді комп'ютерних ігор тощо. Друга категорія якісних ефектів пов'язана з застосуванням у психодіагностиці останніх досяг-

нень у галузі інформаційних технологій: це нові способи створення і ведення комп'ютерних баз даних, алгоритмів розпізнавання образів у психодіагностиці та методів штучного інтелекту, що ґрунтуються на маніпулюванні знаннями у розглянутій предметній галузі [7].

Після проведення професійного психологічного відбору кандидатів для здійснення екстремальної діяльності приймається рішення про професійну придатність людини до даного конкретного виду діяльності. Отже, наступним етапом реалізації системи психологічного забезпечення є психологічний супровід професійної діяльності фахівців екстремального профілю, який є системою психологічних заходів, спрямованих на формування психологічної готовності та психологічної стійкості особистості до впливу стресових факторів, психологічної надійності під час виконання завдань в екстремальних умовах, запобігання виникнення негативних психічних реакцій та станів, надання необхідної екстреної психологічної допомоги, збереження та відновлення високого рівня психологічної безпеки особистості фахівців екстремального профілю. Вона складається з таких елементів: психологічна підготовка фахівців для здійснення професійної діяльності у звичайних та екстремальних умовах; цілеспрямований психологічний підбір фахівців для конкретної професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та підтримка фахівців під час виконання професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна діагностика особистості для виявлення можливих ознак негативних психічних реакцій та станів після завершення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та психологічна реабілітація фахівців, які цього потребують, після завершення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна експертиза осіб, які цього потребують, для подальшого здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічний моніторинг фахівців, які здійснювали професійну діяльність в екстремальних умовах, та виявлення осіб з ознаками ПТСР та інших психічних розладів.

Необхідно відзначити, що психологічна підготовка фахівців до екстремальної діяльності відрізняється в різних міністерствах у зв'язку зі специфічними завданнями та функціями, які вони виконують. Але основне завдання її полягає у цілеспрямованій психолого-педагогічній роботі, яка забезпечує належний рівень підготовленості фахівця та групи до зіткнення з особливими (екстремальними) ситуаціями службової діяльності та успішне подолання їх негативних наслідків при реалізації життєвих та професійних намірів [2].

На прикладі виконання службово-бойових завдань військовослужбовцями НГУ в зоні проведення АТО коротко (більш детально в [10-13]) розглянемо систему психологічного супроводу, яка складається з системи заходів психологічної роботи, що проводяться на трьох етапах виконання СБЗ: підготовчий (перед відбуттям у район виконання СБЗ),

безпосереднє виконання СБЗ у зоні проведення АТО, завершальний (після виконання СБЗ та повернення у пункт постійної дислокації).

На першому підготовчому етапі здійснюються заходи зі спеціальної (цілеспрямованої) професійно-психологічної підготовки, формування військово-патріотичної мотивації, перевірки психологічної готовності особового складу до виконання СБЗ у районі проведення АТО, комплектування груп, підрозділів з урахуванням соціально-психологічних і індивідуально-особистісних особливостей військовослужбовців. На другому етапі системи психологічного супроводу основними завданнями психологічної роботи є: психологічне проектування; встановлення інформації щодо психотравмуючих факторів СБД; надання екстреної психологічної допомоги; участь у визначенні придатності для подальшої СБД особового складу, який отримав бойові психічні травми; психологічні рекомендації командирам для покращення виконання СБЗ та умов перебування військовослужбовців. На третьому завершальному етапі (після виконання СБЗ при поверненні у пункти постійної дислокації) здійснюються такі заходи психологічної роботи: психологічна допомога особовому складу (психологічне відновлення, підтримка, психологічна корекція, психологічна реабілітація осіб, які цього потребують (створюється «група посиленої психологічної уваги»)); психодіагностика для виявлення у військовослужбовців ознак бойової психічної травми (гострої стресової реакції) та у подальшому ознак посттравматичних стресових реакцій; перевірка психологічної готовності особового складу до подальшого виконання СБЗ; психологічна робота з родинами військовослужбовців – учасників АТО.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Сучасна система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю має загальні структурні елементи та завдання, але відрізняється наповненням заходів психологічної роботи з персоналом, пов'язаними зі специфікою виконання покладених завдань та функцій у звичайних та екстремальних умовах.

Психологічне забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю – це система психодіагностичних, психоформуючих, психопрофілактичних і психокорекційних заходів, спрямованих на вивчення та розвиток у персоналу професійно важливих психологічних якостей, підтримання та відновлення позитивних психічних станів, необхідних для успішного виконання покладених завдань у звичайних та екстремальних умовах, збереження високого рівня психологічної безпеки, запобігання виникненню професійної деформації.

Структурними елементами системи психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю є: нормативно-правове забезпечення психологічної роботи з персоналом у звичайних та екстремальних умовах; професійна орієнтація кандидатів для вибору ек-

стремального виду діяльності; професійний психологічний відбір кандидатів для здійснення екстремального виду діяльності; психологічний супровід професійної діяльності фахівців екстремального профілю.

Психологічний супровід професійної діяльності фахівців екстремального профілю – це система психологічних заходів, спрямованих на формування психологічної готовності та психологічної стійкості особистості до впливу стресових факторів, психологічної надійності під час виконання завдань в екстремальних умовах, запобігання виникнення негативних психічних реакцій та станів, надання необхідної екстреної психологічної допомоги, збереження та відновлення високого рівня психологічної безпеки особистості фахівців екстремального профілю.

Структурними елементами системи психологічного супроводу професійної діяльності фахівців екстремального профілю є: психологічна підготовка фахівців для здійснення професійної діяльності у звичайних та екстремальних умовах; цілеспрямований психологічний підбір фахівців для конкретної професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та підтримка фахівців під час виконання професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна діагностика особистості для виявлення можливих ознак негативних психічних реакцій та станів після завершення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та психологічна реабілітація фахівців, які цього потребують, після завершення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна експертиза осіб, які цього потребують, для подальшого здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічний моніторинг фахівців, які здійснювали професійну діяльність в екстремальних умовах, та виявлення осіб з ознаками ПТСР та інших психічних розладів.

Перспективи подальших розвідок полягають в більш детальному розробленні структурних компонентів системи психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю, науковому обґрунтуванню та конкретизації її основних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности. Теоретические и прикладные проблемы. Москва: «Ин-т психологии РАН», 2006. 623 с.
2. Екстремальна психологія: підручник. За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
3. Приходько І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності : монографія. Харків: Акад. ВВ МВС України, 2013. 745 с.
4. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник. За заг. ред. В. П. Садкового. Харків: УЦЗУ, 2009. 244 с.

5. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. За заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.
6. Приходько І. І. Професійний психологічний відбір майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України: монографія. Харків: Акад. ВВ МВС України, 2008. 190 с.
7. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу в Національну гвардію України і навчання у вищі військові навчальні заклади МВС України: монографія. І. В. Воробйова, І. І. Приходько, С. Т. Полторак та ін.; за заг. ред. проф. І. І. Приходька, 2-ге вид. Харків: НА НГУ, 2016. 297 с.
8. Мацегора Я. В., Приходько І. І., Воробйова І. В. та ін. Психологічний моніторинг професійно важливих якостей курсантів ВВНЗ МВС України: монографія. Харків: НА НГУ, 2016. 348 с.
9. Мацегора Я. В., Приходько І. І., Воробйова І. В. та ін. Психологічні засади ефективності службово-бойової діяльності військовослужбовців військової служби за контрактом внутрішніх військ МВС України: монографія. Харків: НА НГУ, 2016. 314 с.
10. Приходько І. І. Визначення стресостійкості у військовослужбовців підрозділів спеціального призначення внутрішніх військ МВС України під час виконання спеціального службово-бойового завдання. Вісник Національної академії оборони України. 2008. Вип. 4 (8). С. 116–122.
11. Приходько І. І. Особливості морально-психологічного забезпечення службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні антитерористичної операції. Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи: III Всеукраїнська науково-практична конференція (22-23.09.2016 р., м. Одеса): тези доп. Одеса: Військова академія, 2016. С. 13–15.
12. Приходько І. І. Психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України в екстремальних умовах. Честь і закон. 2014. № 3. С. 68–74.
13. Психологічний супровід військовослужбовців, які виконують службово-бойові завдання в екстремальних умовах: метод. реком. Харків: НА НГУ, 2015. 68 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bodrov V. A. Psihologija professional'noj dejatel'nosti. Teoreticheskie i prikladnye problemy. Moskva: «In-t psihologii RAN», 2006. 623 s.
2. Ekstremal'na psihologija: pidruchnik. Za zag. red. prof. O. V. Timchenka. Kiïv: TOV «Avgust Trejd», 2007. 502 s.

3. Prihod'ko I. I. Zasadi psihologichnoї bezpeki personalu ekstremal'nih vidiv dijal'nosti : monografija. Harkiv: Akad. VV MVS Ukraїni, 2013. 745 s.

4. Osnovi psihologichnogo zabezpechennja dijal'nosti MNS: pidruchnik. Za zag. red. V. P. Sadkovogo. Harkiv: UCZU, 2009. 244 s.

5. Psihologija ekstremal'noї dijal'nosti: navch. posib. Za zag. red. prof. I. I. Prihod'ka. Harkiv: NA NGU, 2016. 571 s.

6. Prihod'ko I. I. Profesijnij psihologichnij vidbir majbutnih oficeriv vnutrishnih vijs'k MVS Ukraїni: monografija. Harkiv: Akad. VV MVS Ukraїni, 2008. 190 s.

7. Avtomatizovaniy psihodiagnostichnij kompleks viznachennja profesijnoї pridadnosti kandidativ na vijs'kovu sluzhbu v Nacional'nu gvardiju Ukraїni i navchannja u vishhi vijs'kovi navchal'ni zakladi MVS Ukraїni: monografija. I. V. Vorobjova, I. I. Prihod'ko, S. T. Poltorak ta in.; za zag. red. prof. I. I. Prihod'ka, 2-ge vid. Harkiv: NA NGU, 2016. 297 s.

8. Macegora Ja. V. , Prihod'ko I. I. , Vorobjova I. V. ta in. Psihologichnij monitoring profesijno vazhlivih jakostej kursantiv VVNZ MVS Ukraїni: monografija. Harkiv: NA NGU, 2016. 348 s.

9. Macegora Ja. V. , Prihod'ko I. I. , Vorobjova I. V. ta in. Psihologichni zasadi efektivnosti sluzhbovo-bojovoї dijal'nosti vijs'kovosluzhbovciv vijs'kovoї sluzhbi za kontraktom vnutrishnih vijs'k MVS Ukraїni: monografija. Harkiv: NA NGU, 2016. 314 s.

10. Prihod'ko I. I. Viznachennja stresostijkosti u vijs'kovosluzhbovciv pidrozdiliv special'nogo priznachennja vnutrishnih vijs'k MVS Ukraїni pid chas vikonannja special'nogo sluzhbovo-bojovogo zavdannja. Visnik Nacional'noї akademii oboroni Ukraїni. 2008. Vip. 4 (8). S. 116–122.

11. Prihod'ko I. I. Osoblivosti moral'no-psihologichnogo zabezpechennja sluzhbovo-bojovoї dijal'nosti vijs'kovosluzhbovciv Nacional'noї gardii Ukraїni pri provedenni antiteroristichnoї operacii. Spil'ni diї vijs'kovih formuvan' i pravoohoronnih organiv derzhavi: problemi ta perspektivi: III Vseukraїns'ka naukovo-praktichna konferencija (22-23.09.2016 r., m. Odesa): tezi dop. Odesa: Vijs'kova akademija, 2016. S. 13–15.

12. Prihod'ko I. I. Psihologichnij suprovid sluzhbovo-bojovoї dijal'nosti vijs'kovosluzhbovciv Nacional'noї gardii Ukraїni v ekstremal'nih umovah. Chest' i zakon. 2014. № 3. S. 68–74.

13. Psihologichnij suprovid vijs'kovosluzhbovciv, jaki vikonujut' sluzhbovo-bojovi zavdannja v ekstremal'nih umovah: metod. rekom. Harkiv: NA NGU, 2015. 68 s.

Nazarov O., Kucherenko S., Kucherenko N.

DEVELOPMENT OF A COMPREHENSIVE PROGRAM OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR THE TRAINING OF FUTURE TECHNICAL OFFICERS

The article considers the main approaches to the development of a comprehensive program of psychological support for the training of future officers of a technical profile. The stages, functions, content of the psychological support for the training of future technical officers for activities in everyday, special and extreme conditions are defined, corresponding requirements are imposed for their professional training, the formation of the necessary motivation, emotional stability, technical thinking, organizational abilities, the corresponding psychological components of the personality of the technical officer profile.

Keywords: professional activity of a technical profile, psychological support, professionally important qualities of a technical officer.

Olefir V.

INTERACTION OF COGNITIVE RESOURCES IN THE PREDICTION OF THE RELIABILITY OF RESCUERS' ACTIONS

The results of structural modeling of three variants of interaction of an intellectual resource, style of self-regulation and reliability of professional action of rescuers in an emergency situation are presented. It is shown that the mediator model best matches the empirical data.

Keywords: cognitive resource, reliability, structural modeling, mediation analysis.

Prikhodko I.

MODERN SYSTEM OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF EXPERTS OF EXTREME PROFILE IN UKRAINE

The genesis of domestic scientific research of the problem of psychological support of professional activity of experts of extreme profile is analyzed. The general structural elements of the modern system of psychological support of professional activity of experts of extreme profile are determined and justified: the normative and legal support of psychological work with personnel in ordinary and extreme conditions; professional orientation of candidates for choosing an extreme type of activity; professional psychological selection of candidates for the implementation of an extreme activity; psychological maintenance of professional activity of experts of extreme profile. The main components of the psychological maintenance of the professional activities of specialists of the extreme profile are considered, including: psychological training of specialists for the implementation of professional activities in ordinary and extreme conditions; purposeful psychological selection of specialists for specific professional activities in extreme conditions; psychological assistance and support of specialists in the performance of professional activities in extreme conditions; psychological diagnosis of the personality to identify possible signs of negative mental reactions and conditions after the completion of professional activity in extreme conditions; psychological assistance and psychological rehabilitation of specialists, who need it, after completing their professional work in extreme conditions; psychological examination of persons, who need it, for the further implementation of professional activities in extreme conditions; psychological monitoring of specialists, who carried out professional activities in extreme conditions, and identification of persons with signs of PTSD and other mental disorders.

Keywords: extreme activity, psychological support, professional psychological selection, psychological maintenance, psychological help.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 22

Підписано до друку 09.11.17. Формат 60x84/16.

Папір 80 г/м². Ум.друк. арк. 20,6.

Тираж 300 прим. Вид. № 58/17.

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94

www.nuczu.edu.ua